

Voorkomen van de Bonte Kraai *Corvus corone cornix* in het Deltagebied in 1973-82

Occurrence of Hooded Crow *Corvus corone cornix* in the Dutch Delta area 1973-82

PETER L. MEININGER & GERARD J. SLOB

Van de Kraai *Corvus corone* komen in Nederland twee ondersoorten voor, die in het veld goed zijn te onderscheiden: Zwarte Kraai *C. c. corone* en Bonte Kraai *C. c. cornix*. De eerste broedt in een groot deel van West-Europa en is daar hoofdzakelijk standvogel; de laatste is broedvogel in Ierland, Schotland, Scandinavië en Oost-Europa. De Bonte Kraai is gedeeltelijk standvogel. Het percentage van de populatie dat het broedgebied 's winters verlaat en de gemiddelde afstand die door de vogels wordt afgelegd neemt af van noordoost naar zuidwest. Grote delen van het broedgebied, met name de noordelijke delen van Scandinavië, Finland en Rusland, worden 's winters geheel verlaten. In Ierland en Schotland is deze ondersoort geheel standvogel (Busse 1969, Harrison 1982). Waar de broedgebieden van Bonte en Zwarte Kraai elkaar raken, komt een zone voor waarin bastaardering optreedt. Deze zone wisselt in breedte van 24 tot 170 kilometer en loopt van Ierland over Zuid-Schotland, de Waddeneilanden, Denemarken, DDR en Oostenrijk naar de Golf van Genua (Melde 1969, Coombs 1978).

In Nederland is de Bonte Kraai een zeer schaarse broedvogel van de Waddeneilanden, waarbij het meestal gaat om gemengde paren met de Zwarte Kraai (Spaans 1979). Daarnaast is hij hier een regelmatige doortrekker en wintergast, die meestal half oktober arriveert en vooral in maart weer wegtrekt. De doortrekken aantallen zijn gering. De doortrekkers gaan niet verder dan Oost-Engeland en NW-Frankrijk (Harrison 1982). Het Franse overwinteringsgebied is de laatste decennia sterk ingekrompen (Sueur 1981). In Nederland wordt de Bonte Kraai 's winters vooral aangetroffen in open landschappen (Noord-Groningen, Noord-Friesland, Drenthe, Flevoland, de Hollandse droogmakerijen en het Deltagebied). In de meeste gebieden waar Bonte Kraaien relatief talrijk voorkomen, zijn de dichtheden van territoriale Zwarte Kraaien gering, of is de laatste ondersoort zelfs geheel afwezig. Gevestigde paren Zwarte Kraaien verdedigen het gehele jaar door hun territorium, niet alleen tegen de zwarte

soortgenoten maar ook tegen de bonte wintergasten (Bossema *et al.* 1976). Het is daarom mogelijk dat concurrentie tussen Zwarte en Bonte Kraaien een belangrijke rol speelt bij de winterverspreiding van de laatste in Nederland.

Uit literatuur blijkt dat in Nederland, België en NW-Frankrijk doortrekkende en overwinterende aantallen Bonte Kraaien de laatste decennia zijn afgenomen. Voor het Deltagebied is de afname tussen 1973 en 1982 redelijk gedocumenteerd. In dit artikel wordt naar aanleiding van gegevens uit het Deltagebied ingegaan op de afname, terwijl ook aangegeven wordt wat de oorzaken voor deze afname zouden kunnen zijn.

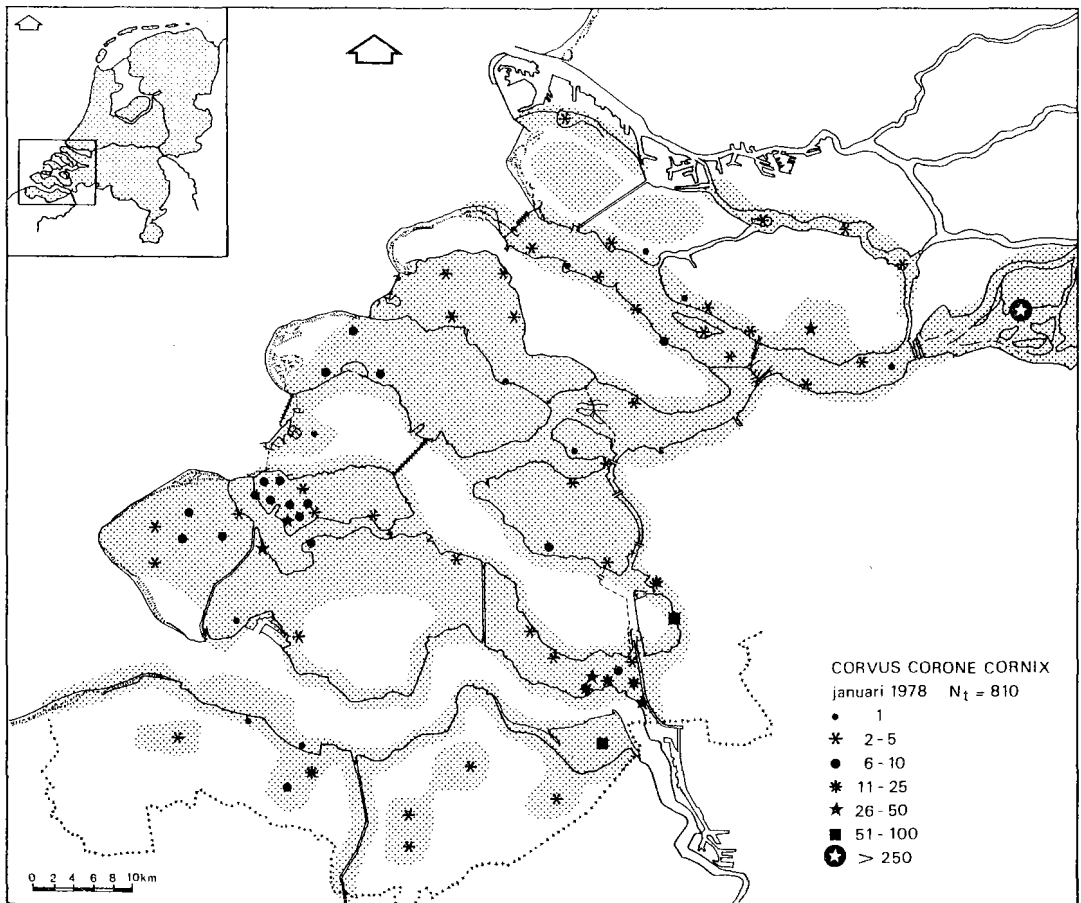
Terrein en methode

In het Deltagebied (Zuidhollandse eilanden, Zeeland en westelijk Noord-Brabant) worden in het winterhalfjaar iedere maand in een groot aantal gebieden alle watervogels geteld (figuur 1). Deze tellingen worden georganiseerd door Staatsbosbeheer (Zuid-Holland en Zeeland) en Rijkswaterstaat Deltadienst (Hoofdafdeling Milieu en Inrichting) en uitgevoerd in samenwerking met vogelwerkgroepen en particulieren. In de meeste gebieden worden de vogeltellingen uitgevoerd met de auto, plaatselijk ook wel met de fiets of te voet. Haringvliet, Hollandsch Diep, Grevelingen, Veerse Meer en enkele delen van Oosterschelde en Westerschelde worden (ook) vanaf een boot geteld.

Sinds 1973 worden tijdens de vogeltellingen ook Bonte Kraaien geteld. Aangezien ook buiten de watervogelgebieden nog aanzienlijke aantallen Bonte Kraaien voorkomen, zijn de hier opgegeven aantallen geen totalen voor het Deltagebied. Het geconstateerde aantalsverloop kan echter wel als representatief worden beschouwd voor het hele Deltagebied.

Voorkomen in het Deltagebied

In de loop van oktober, bij uitzondering al in september, arriveren de eerste Bonte Kraaien in het Deltagebied. De aantallen nemen vooral toe

Figuur 1. Gebieden waar in 1973/74-1981/82 regelmatig vogeltellingen zijn uitgevoerd (gestippeld) en verspreiding in januari 1978. Areas where regular bird counts have been carried out in 1973/74-1981/82 (shaded) and distribution in January 1978.

in november, het maximum wordt bereikt in januari. Vanaf eind februari vindt wegtrek plaats en in de loop van april verdwijnen de laatste vogels uit het gebied. Er zijn uit Zeeland enkele broedgevallen bekend van gemengde paren van Bonte en Zwarte Kraai: van 1907 tot 1909 bij Kloetinge (Vleugel *et al.* 1948) en in 1980 bij Goes.

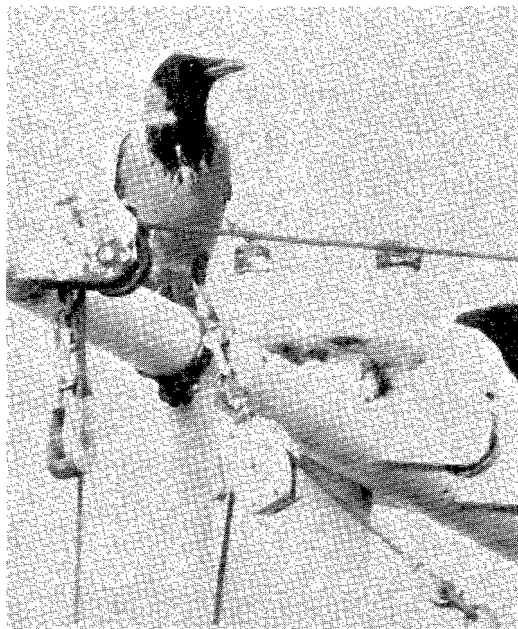
In het winterhalfjaar wordt de Bonte Kraai verspreid over het gehele Deltagebied aangetroffen, vooral op akkers, langs dijken en oevers van de grote wateren en op vuilstortplaatsen (figuur 1). De tellingen van Bonte Kraaien in de

watervogelgebieden leverden tussen 1975 en 1980 tussen 500 en 1000 overwinterende exemplaren per winter op. In vrijwel alle gebieden in ZW-Nederland werd tussen 1973 en 1982 een opvallende afname van de aantallen Bonte Kraaien vastgesteld, ondanks het feit dat de tellingen in loop der jaren wat vollediger werden en er meer binnendijkse gebieden werden geteld. Uit de jaren voor 1973 zijn geen kwantitatieve gegevens voorhanden.

In tabel 1 zijn de totalen van de per maand getelde aantallen Bonte Kraaien opgeteld tot seizoentotalen en weergegeven als indexcijfer,

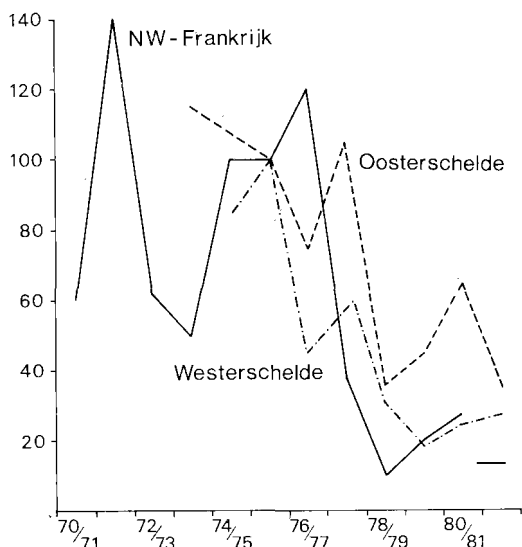
Tabel 1. Indexcijfers van aantallen overwinterende Bonte Kraaien in 1973/74-1981/82. Index figures for numbers of Hooded Crows wintering in the Delta area, 1973/74-1981/82.

	1973/74	74/75	75/76	76/77	77/78	78/79	79/80	80/81	81/82
Haringvliet/Hollandsch Diep	?	?	100	139	40	44	21	46	49
Oosterschelde	115	?	100	75	104	36	46	65	34
Westerschelde	?	86	100	45	61	31	18	24	27
Deltagebied	?	?	100	82	66	37	44	48	50

Bonte Kraai, 20 oktober 1973, IJmuiden (Frits van Daalen).
Hooded Crow Corvus corone cornix.

waarbij het seizoen 1975/76 op 100 is gesteld. Dit is gedaan voor gebieden die altijd (vrijwel) volledig zijn geteld (Haringvliet-Hollandsch Diep, Oosterschelde en Westerschelde) en voor

Figuur 2. Index cijfers van aantallen overwinterende Bonte Kraaien langs Ooster- en Westerschelde en in NW-Frankrijk (naar Sueur 1981). (1975/76 = 100%). Index figures for numbers of Hooded Crows wintering along Oosterschelde and Westerschelde (Netherlands) and in NW-France (1975/76 = 100%).

het gehele Deltagebied. Hoewel af en toe een traject niet is geteld, is de gevolgde methode bij alle tellingen dezelfde en zijn de gegeven totaal-aantallen onderling redelijk vergelijkbaar. Uit tabel 1 en figuur 2 blijkt, dat de getelde aantallen Bonte Kraaien in het Deltagebied tussen 1975 en 1982 ruimschoots zijn gehalveerd.

Discussie

De in Nederland doortrekkende en overwinterende Bonte Kraaien zijn vooral afkomstig uit Scandinavië, Denemarken en Finland en in mindere mate uit de Baltische staten (Busse 1969). De in Drenthe teruggemelde vogel uit Tsjechoslowakije (van Dijk & van Os 1982) betreft wellicht een uitzonderlijk geval. De in België voorkomende Bonte Kraaien zijn eveneens vooral afkomstig uit Scandinavië en Finland (Lippens & Wille 1972, G. Burggraave).

Het overwinteringsgebied van de Fennoscandinavische broedvogels strekt zich uit van Oost-Engeland, Noord-Frankrijk, Midden-Duitsland en de Baltische staten in het zuiden tot Midden-Scandinavië in het noorden (Busse 1969).

De vermindering van de aantallen in het Deltagebied staat niet op zichzelf. Ook in de rest van Nederland en in andere Westeuropese overwinteringsgebieden is sprake van een sterke vermindering van de aantallen. Op Texel overwinterden vroeger vermoedelijk twee- à driemaal zoveel Bonte Kraaien als tegenwoordig (Dijksen & Dijksen 1977). Voor Friesland wordt gesproken van een sterke afname van de aantallen doortrekkers vanaf het begin van de jaren vijftig (van der Ploeg *et al.* 1979). Voor Drenthe wordt niets vermeld over aantalsveranderingen, mogelijk vooral omdat er nauwelijks oude gegevens voorhanden zijn. In 1971-80 kwamen in deze provincie nog slaapplekken voor van o.a. 1200, 3000 en 4500 exemplaren (van Dijk & van Os 1982). Ook in Midden-Nederland is de Bonte Kraai gedurende de laatste decennia in aantal afgenomen (Alleijn *et al.* 1971). Op eenzelfde traject nabij Aerdenhout (NH) werden op 26 december 1920 en 27 december 1971 respectievelijk 234 en 25 Bonte Kraaien geteld (Mörzer Bruyns *et al.* 1972). Ook in het gebied van de Grote Rivieren is een duidelijke afname geconstateerd. Alleen in het IJsseldal komt de soort nog als een vrij algemene wintergast voor. Van den Bergh *et al.* (1979) suggereren dat het gewijzigde verspreidingspatroon in het rivierengebied mogelijk verklaard kan worden doordat de broedpopulaties van Denemarken, Zweden en Noorwegen hun overwinteringsgebied hebben ingekrompen en de broedvogels van Finland hun winterkwartier in zuidwestelijke richting hebben uitgebreid. Zij baseren deze uitspraak op Busse

(1969), die echter niets van deze strekking vermeldt. Uit gegevens van het Vogeltrekstation blijkt dat Scandinavische en Finse vogels verspreid over heel Nederland zijn aangetroffen.

In het noordwesten van Frankrijk kromp het overwinteringsgebied tussen 1953-65 en 1970-81 beduidend in. De overwinterende aantallen in de Baie de Somme en in de Marquenterre, de belangrijkste gebieden voor de Bonte Kraai in dit deel van Frankrijk, namen tussen 1970/71 en 1981 sterk af (Sueur 1981, zie ook figuur 2).

Ook in Wallonië en Brabant (België) werd in 1940-50 een vermindering van de aantallen vastgesteld. Sinds 1965 worden ze hier echter weer iets meer gezien, maar het gaat om zeer geringe aantallen (4 tot 22 exemplaren) (van der Elst 1981). In het westen van België lijken de aantallen in de omgeving van Het Zwin minder te zijn afgenomen dan verder in het binnenland (G. Burggraefe).

De vermindering van de aantallen in de West-europese overwinteringsgebieden zou zowel een gevolg kunnen zijn van een vermindering van de populatiegrootte als van veranderingen in de trek- en overwinteringsgewoonten. De Nederlandse, Belgische en Franse overwinteringsgebieden bevinden zich aan de rand van het winterareaal, zodat kleine veranderingen in trekgewoonten zich hier duidelijk zullen manifesteren.

Als we enkele populatieschattingen beschouwen (Zweden: 400 000 paar, Ulfstrand & Högstedt 1976; Finland in de jaren vijftig: 135 000 paar, Merikallio 1958), blijkt dat het voorkomen van hoogstens enkele tienduizenden Bonte Kraaien in Nederland eigenlijk niet veel meer is dan een randverschijnsel. De totale Scandinavische en Finse winterpopulatie telt wellicht enkele miljoenen Bonte Kraaien, die grotendeels in Zuid-Scandinavië, Denemarken en in het gebied direct ten zuiden van de Oostzee overwinteren (Busse 1969). Het schijnt dat Bonte Kraaien de laatste decennia in toenemende mate in Midden- en Zuid-Zweden zijn gaan overwinteren (Melde 1969), hetgeen een verklaring zou kunnen zijn voor de vermindering van het aantal overwinteraars in West-Europa.

Een andere verklaring zou een vermindering van de grootte van de populatie kunnen zijn. Hoewel de Bonte Kraai op veel plaatsen in Scandinavië sterk wordt vervolgd (b.v. Melde 1969, Myrberget *et al.* 1976), zijn er geen aanwijzingen dat de populatie hier afneemt. In een gebied in Midden-Zweden werd tussen 1964 en 1973 zelfs een aanzienlijke toename vastgesteld (Sondell 1976).

De meest waarschijnlijke verklaring voor het in geringer aantal overwinteren van Bonte Kraaien in de meest zuidelijke delen van het

Bonte Kraai, november 1973, IJmuiden (Frits van Daalen). Hooded Crow *Corvus corone cornix*.

overwinteringsgebied lijkt dus vooral een verandering in trekgewoonten te zijn. Hoewel er onvoldoende gegevens bekend zijn over eventuele veranderingen in de populatiegrootte in de broedgebieden, lijkt deze factor toch niet van doorslaggevend belang.

Dankwoord Een woord van dank gaat uit naar de vele waarnemers, die hebben deelgenomen aan de vogeltellingen in het Deltagebied. Het Vogeltrekstation (Heteren) stelde ringgegevens ter beschikking uit de EURING data bank. Wij zijn A. L. Spaans en H. J. M. Baptist erkentelijk voor hun waardevolle commentaar op eerdere versies van het manuscript. De tekenkamer van de Hoofdafdeling Milieu en Inrichting van Rijkswaterstaat vervaardigde de figuren.

Summary

Between 1973/74 and 1981/82 the numbers of Hooded Crow *Corvus corone cornix* wintering in the Dutch Delta area decreased with about 50%. A comparable decrease has been noticed in other wintering areas in the Netherlands and elsewhere in western Europe, for instance in France and Belgium. The most likely explanation for the decrease is a change in migration and wintering habits of Fennoscandinavian birds, which at present seem to winter more northerly than before. It is not excluded that a (local) decline of the breeding populations of Hooded Crows in Fennoscandinavia can also have influenced the number of birds wintering in the Netherlands. However, the few data available from Scandinavian breeding areas do not indicate a decrease.

Literatuur

- ALLEIN W. F. *et al.* 1971. Avifauna van Midden-Nederland. Van Gorcum, Assen.
 VAN DEN BERGH L. M. J. *et al.* 1979. Vogels van de Grote Rivieren. Spectrum, Utrecht.
 BOSSEMA I. *et al.* 1976. Interspecifieke agressie en sociale organisatie bij onze inheemse Corviden. *Levende Nat.* 79: 149-166.
 BUSSE P. 1969. Results of ringing of European *Corvidae*. *Acta Orn.* 11: 263-328.

- COOMBS F. 1978. The Crows. Batsford, London.
 VAN DIJK A. J. & VAN OS B. L. J. 1982. Vogels van Drenthe. Van Gorcum, Assen.
 DIJKSEN A. J. & DIJKSEN L. J. 1977. Texel vogeleiland. Thieme, Zutphen.
 VAN DER ELST D. 1981. La Corneille mantelée (*Corvus corone cornix*) en Wallonie et dans le Brabant. *Aves* 18: 10-30.
 HARRISON C. 1982. An atlas of the birds of the Western Palearctic. Collins, London.
 LIPPENS L. & WILLE H. 1972. Atlas van de vogels in België en West-Europa. Lannoo, Tielt.
 MELDE M. 1969. Raben- und Nebelkrähe. Ziemsen, Wittenberg.
 MERIKALLIO E. 1958. Finnish birds. *Fauna fenn.* 5.
 MÖRZER BRUYN A., VAN DUYN W. & PEN W. 1972. Aerdenhoutse „vogeldagen” in 1920 en 1971. *Vogeljaar* 20: 89-90.
 MYRBERGET S., KRIGSVOLL P., ERIKSTAD K. E. 1976. Et forsøk på å desimere en kråkebestand. *Sterna* 15: 127-132.
 VAN DER PLOEG D. T. E. *et al.* 1979. Vogels in Friesland, 3. De Tille, Leeuwarden.
 SONDELL J. 1976. Population development in the Hooded Crow *Corvus corone cornix* at Kvismaren, Närke, 1964-1973. *Vår Fågelvärld* 35: 113-121.
 SPAANS A. L. 1979. Bonte Kraai *Corvus corone cornix*. In R. M. TEIXEIRA, Atlas van de Nederlandse broedvogels, p. 412-413. Natuurmonumenten, 's-Graveland.
 SUEUR F. 1981. La Corneille mantelée *Corvus corone cornix* en France. *Alauda* 49: 300-304.
 ULFSTRAND S. & HÖGSTEDT G. 1976. Hur många fåglar häcker i Sverige. *Anser* 15: 1-32.
 VLEUGEL D. A., WARREN J. A. M. & WILMINK G. F. 1948. Avifauna van Zuid-Beveland. *Ardea* 36: 1-39.

P. L. Meininger, Rijkswaterstaat Deltadienst, Hoofdafdeling Milieu en Inrichting, Postbus 439, 4330 AK Middelburg
G. J. Slob, Staatsbosbeheer Zeeland, Afd. Natuurbehoud, Westsingel 58, 4461 DM Goes

Aanvaard voor opname 1 december 1983

